

La literatura dels camps nazis

Aquest any es commemora el centenari del naixement de Joaquim Amat-Piniella, autor de la novel·la 'K.L. Reich', imprescindible en el gènere sobre camps de concentració. Aprofitant la data i l'aparició de mecanoscrits de l'autor, Bromera publica 'Retaule en gris'

RETAULE EN GRIS
Joaquim
Amat-Piniella
Editorial: Bromera
(Alzira, 2012)
Pàgines: 268
Preu: 12,95

Joaquim Amat-Piniella (1913-1974) és, juntament amb Jorge Semprún, la figura literària més rellevant del testimoniatge republicà dels camps nazis. Amat patí quatre anys al camp de Mauthausen i Semprún, més d'un any a Buchenwald. La seva novel·la de la condició humana *K.L. Reich* (edició íntegra, Edicions 62, 2001), escrita en el seu recés a Andorra entre 1945-46, és una obra de referència cabdal dintre el cànon de la literatura concentracionària europea des de la seva inclusió al *Dictionnaire critique de la littérature européenne des camps de concentration et d'extermination* (CILEC-Unió Europea, 2007).

La importància de la novel·la se centra en les propostes que fa Amat-Piniella sobre els límits de la condició humana, simultàniament a les obres d'Albert Camus, en la línia de l'humanisme existencialista, o de Primo Levi, i força abans que altres clàssics com Robert Antelme, Imre Kertész, Paul Celan o el mateix Semprún. Aquesta és la clau, la seva escriptura amb voluntat de publicació el 1946, el que el converteix en figura de referència no només catalana, sinó també europea. I això és un motiu a tenir molt present ara que encetem el centenari del seu naixement.

Tot això hauria estat una quimera si no hagués estat per la troballa de la maleta amb el llegat literari que Joaquim Amat-Piniella havia cedit al seu fill just abans de morir, el 1974, un any abans d'haver pogut ser testimoni de la mort del dictador contra el qual havia lluitat amb les armes i amb la paraula, "l'únic que mai ningú no em podrà treure".

En aquesta maleta hi havia tota una vida, la vida d'un intel·lectual pertanyent a la generació perduda, aquella que es veu impedita a seguir el camí engrescador que suposava la construcció de la segona República, en la qual ja havia participat activament i políticament. Hi havia els poemes *Les llunyanies, poemes de l'exili* (Columna-L'Albí, 1999), fins a 71 poemes escrits en l'exili i els

camps nazis, un fenomen únic a Europa d'escriptura dintre un camp de concentració. Hi havia també les fotografies que avui es troben a la xarxa d'ell, la correspondència amb els intel·lectuals de l'època i altres materials inèdits.

D'obligatòria a desapareguda

Entre aquests materials, el mecanoscrit original del *K.L. Reich*. L'edició crítica (UAB, 2002, disponible en xarxa) algun dia hauria de trobar editor per tal d'entendre la complexitat de la seva proposta i evitar malentesos i lectures interessades que l'edició crítica, per si, aclareix. La publicació del text íntegre (Edicions 62, 2001) va permetre que tingués una recepció mediàtica rellevant i que fos lectura obligatòria al batxillerat (2004-2007). Malauradament l'obra va desaparèixer sense cap explicació. Cal recuperar-la en els plans d'estudis, que han de treballar molt més la memòria democràtica

que permet construir referents a les noves generacions, de la mateixa manera que es fa a França amb Semprún, a Itàlia amb Levi i fa uns anys a Hongria amb Kertész.

Dintre aquesta maleta hi havia també el recull de narracions *Retaule en gris*, l'obra que acaba de publicar Editorial Bromera. Es tracta d'un seguit de textos escrits entre el mateix 1945 i el 1956, just abans de començar la publicació d'*El casino dels senyors* (1956), *Roda de solitaris* (1957) i *La pau a casa* (1959). Aquestes tres novel·les palesen que Amat s'ha anat tornant "un home pessimista, però no derrotat". Se situa entre els escriptors, com Espinàs o Oliver, que es comprometen per un tipus de narrativa basada en el realisme, una decisió que condiciona entre altres coses el model de llengua que defensarà i els seus protagonistes, els vençuts.

Només disset anys més tard de la seva escriptura i els intents frustrats de publicació a través del seu editor, Albertí, i d'amics intel·lectuals exiliats a Portugal i Mèxic, serà possible que *K.L. Reich* pugui publicar-se, primer en castellà gràcies a l'amic Barral (febrer del 1963), i a la tardor en català. Després d'això, dues obres més, *La clau de volta* i, el 1966, *La ribera deserta*. És el seu comiat literari i existencial. Josep Faulí, al *Diario de Barcelona*, estableix punts de contacte amb les tècniques d'Antonioni a l'hora de casar el tema de la incomunicació amb el recurs de l'estructura paral·lela, unint forma i fons. En una entrevista a *El Correo Catalán*, Amat-Piniella ens deixa clar el seu estat d'esperit: "El hombre puede sobrevivir vacío a las peores atrocidades, pero siempre echa de menos un puntal de apoyo."

El 1966 decideix explícitament deixar d'escriure i passarà els darrers anys en un discret segon terme. És per això que no es preocuparà per publicar la novel·la inèdita, escriure'n d'altres o fer canvis en l'edició de la novel·la dels camps que va poder publicar el 1963. Escriure havia deixat d'interessar-li,

Joaquim Amat-Piniella, segon per l'esquerra, amb companys de l'exèrcit i, a l'altra pàgina, al seu despatx el 1955. ARXIU AMAT-PINIELLA

decebut, maltractat per la vida amb dos cops molt forts en la seva vida sentimental.

El recull està protagonitzat per un complex mosaic de personatges que reflecteixen l'univers quotidià del bàndol dels vençuts, els republicans, des de la Guerra Civil, passant per l'exili i, sobretot, durant la crua i dramàtica postguerra. Hi trobarem materials escrits des del mateix 1945 i fins al mateix 1956. Des de la immediatesa de l'experiència del pas per un camp nazi (1941-1945), i fins a la distància suficient per valorar les seqüeles de la pèrdua del conflicte bèl·lic al país.

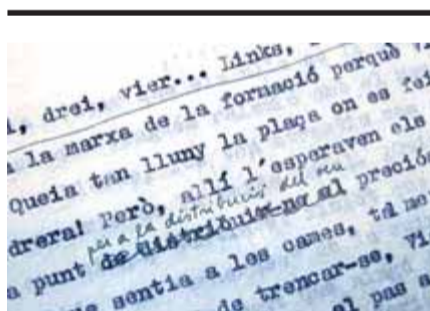
Ens trobem davant d'una veritable *retro tabula*, un mosaic d'escenes que s'emmarquen en el context de la vida quotidiana invisible dels espais interiors, amagats rere una vida exterior absolutament desesperançada, migrada i innòcua. Entrem a les bambolines del desastre cultural i personal que suposa el triomf franquista, amb els seus corresponents arribistes, que destrueix l'esperit obert i emprendedor que havíem vist en la seva obra primerenca en plena segona República.

Aquesta és la seva arma de combat, la paraula, la que permet denunciar l'horror de la dictadura i les seves conseqüències en forma de paisatge humà anorreat: "Els meus personatges són escleròtics i esgrogueïts com les escriptures que copio durant vuit hores cada dia, els meus ambients fan pudor de floridura i de pols, les meves idees vénen a ser pèssimes reproduccions del que he llegit de nits amb ulls envermellits de fatiga, les meves situacions no són altra cosa que el magre fruit dels meus horitzons limitats." (*Oportunitat inesperada*)

El paisatge humà condiciona la foscor i la precarietat, física i existencial, dels espais

barcelonins de la postguerra descrits, on intenta sobreviure gent arribada dels pobles a la recerca d'un incert futur, o de la Barcelona canalla de les prostitutes pobres però llestes i d'escriptors sense reconeixement ni futur que, o bé troben la salvació per la via de l'amor, o bé optaran pel camí de l'autodestrucció, del suïcidi, davant d'un món que ni els entén ni és aquell pel qual havien lluitat tant. Escriptors convertits en soldats esforçats que veuen com la sang vessada que du a l'alliberament d'Europa dels feixismes no serveix per posar fi al règim franquista.

El recull conté una única narració de tema

La maleta

Joaquim Amat-Piniella va cedir al seu fill una maleta plena de documents el 1974, poc abans de morir. La maleta contenia originals manuscrits i mecanoscrits, tota una vida, la vida d'un intel·lectual pertanyent a la generació perduda, aquella que es veu impedida a seguir el camí engrescador que suposava la construcció de la segona República, en la qual ja havia participat activament i políticament.

concentracioniari, *La fam*, escrita el 1945 a Sant Julià de Lòria, just després de tot el seu períple per la guerra, els camps francesos i el camp nazi de Mauthausen. Joaquim Amat-Piniella escriu una narració sobre la peripècia vital d'un company seu de captiveri. Es tracta d'un valencià, Vicent, a qui el poder de destrucció del camp converteix en una desferra humana ("mort vivent", segons Jorge Semprún). És a dir, aquella persona a qui el camp ja ha destruït tota consciència d'humanitat i que només espera ja el tràgic i inevitable desenllaç. La literatura concentracionària el tracta com la víctima prototípica, perquè representa la majoria de les morts anònimes. D'aquí aquest primer intent, el de descriure a través de la singularitat d'un republicà allò que és generalitzable: la capacitat de destrucció de l'home. La simbologia bíblica del pa i el retorn a la posició fetal atorguen valor simbòlic a la narració. El camp, com a *Todesfuge* (*Fuga de mort*), de Paul Celan, esdevé una *antimare* que destrueix els seus fills proporcionant-los "llet negra". Un nou Gènesi. El protagonista d'Amat-Piniella s'assembla força a l'anònim personatge de la narració de Mercè Rodoreda *Nit i boira*. Literatura traumàtica i posttraumàtica plantegen recursos i solucions paral·lelístics malgrat la distància temporal en què estan escrits.

Tot i que Amat-Piniella en va publicar un esbós a *Per Catalunya* (Niça, 1945), la narració completa i corregida que presenta el recull té el gran valor de permetre conèixer l'embrió, el punt de partida, del gran projecte de novel·la que serà, uns mesos més tard, *K.L. Reich*. Vet aquí, doncs, el resultat del naixement d'una gran obra canònica de l'univers dels camps nazis, en mots de Robert Antelme. *

Perfil

Joaquim Amat-Piniella (Manresa, 1913 - l'Hospitalet de Llobregat, 1974) va ser dirigent d'Esquerra Republicana i va lluitar al front d'Andalusia durant la Guerra Civil, abans d'aconseguir sobreviure al camp de concentració de Mauthausen.